

BIURO POLICJI w L W O W I E
EGZEMPLARZ OBOWIĄZKOWY
NAKLAD 3000 EGZ
1928

II-550757/74

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

[74]
О. КОЖЕНЬОВСЬКИЙ

Верховинці.

Драма на 3 дії.

Львів, 1927.
В-ВО „РУСАЛКА“.

Львів 1926.

Р. КОЖЕНЬОВСЬКИЙ.

„Театральна Бібліотека“
В-ва „РУСАЛКА“

Виходить що місяця.

Річна передплата 10 зол.

Рік вид. VI.

1927.

Вип. XII.

II-530.757/74

Copyright by „Rusalka“, Leopoldis.

Авторські права застережені.

Головні склади:

Для Америки:

Ukrainian Bazaar, 2248 Grayling Ave Detroit, Mich.

для Канади:

National Book Store, 633 Simpson Str., Fort William, Ont.

1927. E. O. 2545

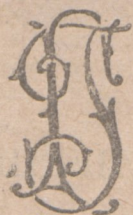
ОСИП КОЖЕНЬОВСЬКИЙ

ВЕРХОВИНЦІ

(ГУЦУЛИ)

ДРАМА В ТРЬОХ ДІЯХ.

Нема риби в Черемоші
Всю поїла щука:
Повісили Тихоньчука
І Ревізорчука.
(Народна гуцульська пісня).

Л Ъ В І В 1927.

ВИДАВНИЦТВО „Р У С А Л К А“

Друкарня Ставропигійського Інституту у Львові.

О С О Б И:

ЮРА РЕВІЗОРЧУК, молодий гуцул,

МАРІЯ, його мати.

ПАРАСКА, його суджена.

МАКСИМ ТИХОНЬЧУК, старий гуцул, свояк (вуйко) Параски.

ПРОКІП, державний стрілець.

АННА, його жінка.

ГЕРШКО, арендар в містечку, недалеко від Львова.

БУЛАВНИЙ, (фельдвебель) від піхотинців.

МАНДАТОР, в гуцульськiм селі, Жабу.

КОМІСАР, циркулярний (повітовий) з Кут.

СТАРШИНА, (офіцер) від піхотинців.

ГУЦУЛИ, старі і молоді, обох полів. ОПРИШКИ, ЖОВНІРИ.

Річ діється в Карпатах, межі селом Жабе а угорською границею вздовж Черемошу.

ДІЯ ПЕРША.

Я В А 1.

Місце перед горшксю в селі Жабе. Гуцули, жінки і дівчата в святочних одягах; старі гуцули сидять за столом, молоді коло жінок і дівчат різно розміщені. Одяг гуцульський: у мужчин: кіптар баранковий, без рукавів, козухом у спід; пояс широкий, вибиваний головками мосяжних цвяхів; штани сині або червоні, сорочка спущена на верх; на ногах постолі, скіряними ремінцями вязані до гори; за поясом ложка, ніж і пара пістолів; волося довге, спадаюче в кучерях на рамена; капелюх фільцовий, чорний, округлий, з ширшими крисами і пером з боку, на раменах плащ (сірак) червоний, без рукавів, який не досягає колін, обшитий чорним шнурком по берегах і зіпнятий під шиєю. Старі

і молоді убрані однаково. У кожного без різниці віку у лівій руці топорець, Стрій жіночий подібний; а замість спідниці по верх довгої сорочки коротша від неї сукняна опона; у дівчат в коси вплетені барвні стяжки; рукави сорочок вишивані; сорочки без комірців, стягнені високо під шиєю; багато пацьорок і коралів з дукатом.

При піднесенню занавіси спів; коломийкова арія в супроводі сопілок.

Хор кінчить пісню.

Вже вам більше не задзвонять

Дзвони Коломиї,

Вже вас більше не погонять

Зі стричком на шиї.

Максим (встав зза стола й виходить на середину). Гей, до лиха! та перестаньте. Не терплю цієї пісні. Вона все щось лихого ворожить.

Параска. А чому ж це так, бадіко Максиме?

Максим. А от чому! Як мене брали в рекрути, то якийсь чорт заспівав сю пісню. І за це то п'ятнацять років носив я кріс й убивався що днини в гарні камаші. Тепер, коли мене Німці випустили, дай їм Боже здоровля, * і дозволили побачити рідні смереки та полонини, — не хочу, щоб мені навіть снився жовтий мундур. Гей, Федоре! ходи сюди! Заграй на моєї пісні, а я старий заспіваю вам по мойому.

(Федір виступає з сопілкою, прочі укладаються біля нього. Максим співає, а хор підхоплює коломийки).

Верховино, світку ти наш!

Гей, як у тобі так мило!

Як ігри вод плине ту час,

Свобідно, шумно, весело.

Ой нема то краю, краю, над ту Верховину,

Коби мені погуляти хоч одну годину.

З верха на верх, а з 'бору в бір,

З легкою в серцію думкою,

В чересі кріс, в руках топір,

Буяє легінь тобою.

Черемоше, Черемоше, чиста твоя вода,

Дівчинонько з Верховини, якаж твоя врода.

Ей що ми там Поділя край!

Нам полонина Поділе,

А бори — степ, ялиця — май,

А звіра голос — весіле!

Пане брате, товаришу, ой пара, з нас пара!

Як пристанемо в опришки, буде панам вара!

Не вабить нас баришів лєсть,

Коби лиш порох та цівка,

У Бога світ, у людей честь,

Та овець турма, сопівка.

Тече вода з під города попри нашу хату,

Підем завтра, пане брате, на опришків свято!

Та коби пирс хребет із від
І вуйко шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами.
Ой, у лісі гриби, гриби, у лузі підпеньки,
Якіж у вас, дівчатонька, личка румяненькі.

То ми то час, то ми то піснь,
Молодче ну же в розтвори!
Овечці сплав з кучерів пліснь
І далі, далі на гори!
Ой дівчино, дівчинонько, не запишньої губи,
Як пристану до ватаги, то мене полюбиш.

Літом цілим, би ніч, би день,
Хлопці гуляють там наші;
Свобідна там вода, огонь,
Доволі ліса і паші.
Задудніли сіромахи в полонині чути,
Як жеж тебе Верховино тяжко позабути.

Там пан не клав ланцюхом меж,
Чужий не станув стопою;
Буйная там землі одеж,
Плекана піснев, росою.
А я тее дівча люблю, що біле, як гуся,
Воно мене поцілує, тільки пригулюся.

Там то бренить трембіти звук,
Щебече любо сопівка;
А як звіря завие гук,
В челюсти плюне му цівка.
Нема данцю на всім світі, як та коломийка,
Она душу вириває із його сердейка.
Гуляймо си, пане брате, гуляймо, гуляймо,
Завтра рано із досвідка до праці вставаймо.

Старець. Дякуємо, Максиме, дякуємо. Правду кажеш. Так то бувало, тай добрі були часи.

Оден з легінів. Абож тепер лихі, дедю? — Гляньте на нас, хибаж ми не легіні? а гляньте но сюди, чиж це не ягідки?

(Ловить за руки одну з дівчат і показує її старим, вона виривається й втікає).

Старець. Правда, соколе! для вас то й тепер добрі часи, та для вас можуть бути й злі. Нам старим вже все одно.

Легін. Буде так, як Бог дасть.

Максим. Добре кажеш. Люблю тебе за це. Буде, як Бог дасть. А тепер, як співанку похвалили, давай шинкарко, горівки! я плачу. (Пе.) Йо, добра! А ще й газдам дай. Пийте, бадіки, за здоровле оцих легінів тай оцих ягідок.

Молоді. Дякуємо.

Параска (приступає і гладить його попід бороду). І ми дякуємо, дедю наш любий.

Максим. А ну, діти! А чий топір тут найліпший? Колись нім вбрали мене в камаші, ніхто не смів рівнятися з Тихоньчуком, а тепер Бог знає. На бік! відступіться! Кілько кроків до того дерева?

Кілька голосів. Буде з десять.

Максим. Десять — гаразд. Але вперед по давньому. Дайте котрий крисаню. Хто хоче кидати зі мною?

Кількох. Я — тай я — й ми також.

Максим. Добре — гаразд. Охота гірша від неволі. А стидно вам буде, ях старий побідить. Параско, тримай! (дає їй тримати капелюх). Киньте сюди кожний по пять крейцарів. Хто відітне отсю гилю на десять кроків, всьо, що в кресани, то його.

Прокіп. Чекайте! (кидає цванцігера).

Параска. Ого! Який щедрий! Цванцігера кинув.

Прокіп. Не журися, моя ягідко! Він верне до мене.

Параска. Може й верне, бо нема найліпшого між вами.

Прокіп. І хтож-то той найліпший? га?

Параска. Ба ци ніби ти не знаєш, про кого я говсрю. Як би він тут був, я би кинула свої коралі і дукача.

Прокіп. Для мене?

Параска. Ая, — завтра для тебе.

Максим. Ба ци то Юра Ревізорчук — твій такий легінь? О! дивіть, як почервоніла! Видно вгадав! (Параска з радісним усміхом дає знак потвердження). Як так, то пождім на Юру.

Прокіп. А це знова що? Щоб громада ждала на одного? Газди на молодика?

Оден з легінів. Не до смаку йому Юрів топір.

Параска. Цванцігер, тож гроші.

Кількох. Боїться.

Прокіп. Ну, пождіть, коли хочете. (На боці). Проклятий молокосос!

2. Легін. Не довго будете чекати — дивіть — от він вже тут.

Юра (входить поспішно). Що тут діється? Параско? Що маєш в руках?

Параска. Юро, держи! (дає йому капелюх, сама знімає коралі і кидає до середини). Тільки не заведи мене, хай тебе Бог боронить. (Грозить).

Юра. Що це значить?

Максим. То заклад! Хто отсю гилю відітне на десять кроків, той візьме всьо, що є в кресані.

Параска. І мої коралі — памятай!

Юра. Згода. Лише на десять кроків — то мало; може-б двайцять.

Прокіп. І я о двайцять.

Голоси. І я... і ми...

Юра. Старому можна й о десять.

Максим. Не хочу. І я, як всі. Не влучу, то скажете, що старий й досить. Коли-б я влучив о десять, то ви сказали-б: не ве-

лика штука! Ні, не хочу. А потім, щєб взяв коралі Параски, а вони певно не для мене.

Параска. О, не для вас, бадіку, ні!

Максим. Відмірте кроки. Я починаю. (Відміряють, Максим стає й кидає топір).

Всі. Не влучив!

Старий (за столом). Ходи, брате Максиме, до нас за стіл. Вже то не наша робота.

Кілька голосів. Хго тепер?

Максим. Най каже Параска.

Юра. Параско, мене на останку.

Параска (криче). Федоре! (Той кидає).

Кількох. Не влучив.

Параска. Чорний! (Той кидає).

Голоси. Хибив!

Кількох. То задалеко. Ми не хочемо.

Прокіп. Пускайте мене. Параско, виклич мене!

Параска. Стрілець, заушник мандатора! (Прокіп виступає).

Ах, то це ви, Прокопе! (Всі сміються, Прокіп кидає топір).

І. легінь. Зарізав фою, та не відтяв. Шкода!

Параска. Шкода цванцігера. Може дістав його від мандатора за яку здорову брехню.

Юра. Лиши Параско!

Прокіп. І я кажу: остав! Тепер ти смієшся, а небавом можеш заплакати.

Юра. А ти їй не грози. Вона моя: а я, ти знаєш, чого - будь не злякаюся. Ну, Параско?

Параска. Юра! (Примиллюючися показує йому коралі).

Прокіп. Пождіть! А як він не відітне! Мій топір зарізав гиляку.

Всі. Старші розсудять.

Параска (тупає ногою). Обійдеться. Хтож вам сказав, що не відітне?

Юра. На бік! (Кидає топір. Декотрі вибігають й приносять галузку).

І. легінь. Дивіть! — Відтяв мов бритвою.

(Параска кидається йому на шию. Юра віддає їй коралі. Вона винимає цванцігера, показує його стрільцеві, який серед сміху інших відвертається).

Юра. Шинкарко! За ці всі гроші давай пива! Пийте хлопці! Хто знає, що завтра буде! Нині наше, а завтра може бути тисарське. (Пе, потім пориває Параску). Федоре! грай!

Кількох легінів (занепокоєно). Юро! лиши! скажи, ти щось знаєш.

Юра. Певно, що знаю. Слухайте. Був я в Яворові. Там стрінув знайомих панів, котрі їдуть до Буркуту. У них служив я минулого року. То добрі пани! Я любив їх, а вони мене любили. Ходили зі мною на Чорногору: вони на конях, а я пішки. Не одного цванцігера дали мені за це, що я скидав ялицю з гори, кидав за нею топір, доганяв її, хапав за топориче і задержував на місци. Таж й ви це вмієте.

І. легінь. То не кождий знає.

Прокіп. А щож вони тобі сказали?

Юра. Ого, ти дуже цікавий! Таж зближаються ваші жнива. Ти стрілець, се правда; але ти не витягаєш лиса з нори, не гониш за сарною по дебрах, не борешся з вуйком в полонинах; ти, братчику, ловиш Гуцула й віддаєш його Німцям. Іди звідсіля! Що я їм скажу, то тобі скаже на ухо мандатор.

Прокіп. Може вже й сказав.

2. легінь. Юро, змилосярдися, що вони тобі сказали?

1. легінь. Говори, бо мені здається, що німецька рука вже ласкоче мене по герланці (показує на горло).

Юра. От що сказали. Пан Мельбаховський, як побачив мене сказав: „А що, Юро, біда недалеко? У нас беруть вже рекрутів...”

Легіні. Рекрутів?

Жінки. Рекрутів?

Дівчана. Рекрутів. Ах, мій Боже!

Юра. „Письма вже післані й до нас“, — говорив панови Мельбаховському коломийський староста. „Стережися Юро, бу-лоб тебе шкода!“ — сказала пані Мельбаховська. А я відрік: воля Божа, воля тісарська Я не боюся: мене хоронить закон, я одинак моєї нені.

Прокіп (до себе). Не багато тобі се pomoже!

1. легінь. Ти щасливий, Юро! А я не одинак.

2. легінь. Дідько то годен бути одинаком тоді, коли треба! У мене братів і сестер, як ягнят в оборі.

Голоси. Зле! Зле!

Максим (бере їх за руку й випроваджує на серед сцени). Ані ти не одинак, ані ти!

Кількох. Ой ні, дедику Максиме!

Максим. І щож з того? А погляньте-но, хлопці, що ту дов-круги?

Кількох. А щож має бути? Гори.

Максим. А в горах дебри, в яких не було німецької ноги; а в горах скали й гаври, що можеш лежати під камінюкою і біля тебе сто Німців переїде і жаден тебе не побачить; а в го-рах ялиці, одна на другій від пятьдесять літ, там вас на найде навіть гончий пес, не то стражник табачний. А що легіні! великий вам клопіт?

Перший легінь. Дякуємо, Максиме, за добре слово.

Інші. Хлопці! не тратьмо часу. Бувайте здорові, бадіки! Бу-вайте здорові, нені! Гаразд, дівчата! (Виходять).

Старець. Пора й нам домів. Дякуємо за пиво Юро! (Встають і розходяться).

Юра (показує на Прокопа). Йому подякуйте, бадіки! То його цванцігер. Параско! йди домів, а я піду до нені. (Виходять).

Дівчата (беруться за руки і співаючи відходять):

Десь далеко їх погонять
Зі стричком на шиї;
Вже їм більше не задзвонять
Дзвони Коломійі.

(Пісня чимраз більше тихне. Всі розійшлися. Лишається тільки Прокіп, що стоїть на боці в задумі.)

Прокіп: (по хвилі). Роби, що хочеш, нічого не допоможе. Чи ж можна виховати собаку з возком? Підростуть, тай погризуться. Тільки тут хлопців молодих і поважають мене старшого; як тільки покажуся між ними, то сейчас всі поклоняться і почастують. З ними мені добре, можу побалакати і повеселитися. А той проклятий молокосос, як тільки прийде, піднесе голову, задре ніс й з гори на мене погляне, то сейчас мені так робиться, неначеб нам двом на Божім світі було за тісно. І чорт його знає, за що всі його мають! Де тільки покажеться, кождий зараз на нього звертає очі. Ну дівчата — то не диво; двацять три роки, рум'яне лице, чорний вусок, буйні кучері. Але чо ж й старі слухають його слів? (По хвилі). Рекрути — гм! Колиб так підстричи його мов барана, відняти йому той проклятий топір, подати до рук карабін й убрати в тісний мундір, щоб виглядав мов Німець — гей, тоб то добре було! Лекше зробилобися мені на серцю. (Застановляється). Але щож? тяжко, тяжко! Він не дасться й десятьом, до того він одинак... А от і пан мандатор. Нехай він найде на се раду. Ого, він мусить вже щось знати, бо йде поволеньки й губою рухає. Він, мов віл, як чим добрим напасеться, спокійно лежить й пережуває — тількиб попивав.

Мандатор (входить звільна). А що Прокіпе?

Прокіп. Не знаю, прошу ласки, пане...

Мандатор. А я знаю.. то є: мандат, нібито письмо, прийшов з циркулу, а льб о в е м казали брати рекрутів.

Прокіп. Рекрутів? А відки-ж їх взяти, прошу ласки пана?

Мандатор. Якто, відки взяти? Альбовем, чи-ж у нас мало хлопців, то є, здібних носити карабін? Кажі винести мені пива..

Прокіп (йде до коршми і виносить гальбу з пивом). Правда прошу пана! Але деж вони? Ані одного не найдеш.

Мандатор. (попиває). А від чо го ви, то є — державні стрільці? Альбовем інші Гуцули роблять панщину, то є дванацять днів на рік, спинаються по горах, рубають ялиці й роблять пороми. Вам не потреба їздити сплавами до Кут, щоб лиш сповняли мої прикази, то є — мандата. Від того я мандатор, щоб казав вам брати рекрутів, а ви від того стрільці, щоб їх звітрили і зловили. А що?

Прокіп Все то правда, прошу ласки пана, але тоді, коли хлопці не знають, коли можна на них напасти мов на лиса в норі. Але, як вони порозбігаються по горах, позалазять в дебри, мсв кертиці, поховаються в щілини скал, мов ящірки, поприліплюються до ялиць, мов дятелі, то який чорт їх тоді найде?

Мандатор. Відкиж вони знають, то є — хто їм розказав?

Прокіп. Хто все всьо знає, як не пани, що їздять до Буркуту? А хто все з панами, як не Юра Ревізорчук? От нині прийшов з Яворова і давай розтрублювати тут, де всі були, й пили й співали, що мандат вже післаний..

Мандатор. То є — до мене?

Прокіп. Того він не сказав, прошу ласки пана

Мандатор. А видиш його, драбуга! Альбовем, до кого мав прийти мандат з циркулу? га?

Прокіп. А певно, що... Але він навіть не згадав вельможного пана. Оттак, як коли-б тут вельможного пана не було, розказав всім. А мої хлопці, видячи що не жарту, гайда в гори що до одного.

Мандатор. То зле, то паскудно... Кажу мені винести пива.

Прокіп. (на боці) Щоб тебе нечистий взяв! Всього я заплачу. (Голосно). Вельможний пане!

Мандатор (випиває). Альбовем що?

Прокіп. Тому, що він розігнав спосібних хлопців, то най сам йде. У нас тут ніколи не буде послуху, ні пошановання для старших, поки він буде. Буває не раз, що люди посваряться, почубяться так, що з того могла-б гарна справа вийти перед судом вельможного пана. Та нічого з того. Де сварка, там і він.. Прийде, скаже слово і — вже згода. А чиж то його річ годити спори? Чи то належить до него, чи до пана мандатора?

Мандатор. Альбовем натурально до пана мандатора.

Прокіп. Коли тут, приміром, от як нині в неділю, або в свято, сидять перед коршмою старі, молоді, жінки й дівчата, то тільки хай лиш він покажеться, всі на него вибалушать очі, кожний йому вклониться, кожний поздоровить. Чиж то йому повинні всі кланятися.

Мандатор (ображено). Натурально, що не йому.

Прокіп. Коли прийде де котрого післати, от приміром, як якийсь пан з циркулу, їде до Буркуту і треба йому дати людей до послуги, — ходиш, кличеш, кажеш, говориш, що пан мандатор казав, — не слухають, нема. А най їде який пан, його знакомий, то він тільки писне, ого! дваццять Гуцулів з кіньми зявиться скорше, чим „Отче наш“ скажеш.

Мандатор. Гм... то він такий? Кажу мені дати пива.

Прокіп. На приклад нині казав, що він одинак, то сміється з мандату й з мандатора.

Мандатор. Най там вже з мандату, але з мандатора? О, драбуга!

Прокіп. Його конче, прошу ласки пана, треба віддати в рекрути!

Мандатор. То є... маєш рацію, оддати, конче оддати...

Прокіп. Що з того, що він одинак? Можна написати, що від драб, що розганяє рекрутів, що перекрадає з Угорщини контрабанду, що бе-стражників...

Мандатор. Що насмівається з мандатів.

Прокіп. Що не слухає своєї зверхности...

Мандатор. Що його всі слухають, а не мандатора.

Прокіп. Може вельможний пан кажуть принести ще пива?

Мандатор. То є, давай, а його бери. Я сам напишу реляцію.

Прокіп. Добре, вельможний пане! Треба мені добре звиватися, щоб його зловити. Він справжній медвідь. Боюся, щоб його кіхті не застрягли в моїй голові.

Мандатор. Йди, а роби *caute et prudenter**); а я тимчасом піду трохи положуся, альбовем справи державні мене змучили...

(Розходяться).

*) Осторожно і розумно.

Я В А П.

(Світлиця, у Юри).

Марія (стоїть в дверях). Ей, сину! Ей, Юро! мое ти око в голові!

Юра (входить). Що, моя добра нене?

Марія (цілує його). Давно вже не бачила я тебе...

Юра. П'ять день, нене. Чи то так довго?

Марія. Для нені п'ять годин за багато, а ти того не розумієш (Ударяє його легко). Ой, ти нечемний.

Юра. Нене! я люблю вас більше, чим себе самого, більше, чим житте, більше, чим Параску.

Марія. Мій ти голубе! мое ти золото! я вірю твому сердцю; і ти знаєш, що без тебе мені булоб душно на світі. Ой, яка голова горяча. Сідай, сину. Ти певно утомився.

Юра. Я біг скоро, ненечко. П'ять днів вас не бачив.

Марія. А говорив, що то не багато. Бачиш, брехуне.

Юра. Біг я до вас і до Параски.

Марія (здіймає з него верхній одяг). Добра дівчина! Най вас Бог благословить! Дай і ті пістолета, бо вони гнетуть тебе! (Виймає пістолі й кладе здалека на лаві).

Юра. Ні, нене! Оруже не є для верховинця тягарем, а топір зрісся з його рукою.

Марія (відсуває топір по лаві й сідає). Тепер він тобі непотрібний. Сідай ту, сину! положи голову на моїх колінах — от так! (Юра сідає на низькій лавочці, плечима до середних дверей, кладе голову на колінах матери, замикає очі і по хвилі засипляє) Видиш, легіне! П'ять день бігав ти по горах, а коли повернув, то вперед побіг до коршми, замість до дому, бо пильніше побачити Параску, чим мене. А я так давно не чесала твоєї головки, так давно не цілувала твоїх кучерів. (Бавиться його кучерями; в тім часі Прокіп й інші стрільці показуються в отворених дверях і тихо ховаються, вичікуючи догідної хвилі). Моя ти мила головонько! Я-б очі видерла тому, хто позбавивби тебе одного волоска. Зась кождому до тих кучерів. Дала я моїй дитині кріпку руку й сміле серце. Знають люди, яка мати тебе породила. Хто тільки погляне в твої очі, хто почує твій голос, кождий каже: то гірський орел. (Прислухується). Але що це? — Віддих його голосніший — мовчить — заснуло бідне дитя мое. Дай тобі Боже здоровля, моя ти потіхо. (Нахиляє лице до його голови, і обнявши її легко руками, мовчить. В тій хвилі тихо входять стрільці, опадають Юру й вяжуть його шнурами. Оден з них кидається до його оружя і пильнує його).

(зривається з криком). Ох, ви, розбійники!

Юра (зривається, вони відскакують і знов ловлять його).
від мене?

Прокіп. Підеш, братіку, носити карабін, нічого більше.

Марія. Що? карабін? моїй дитині карабін? Не дочекаете того! Яким правом? таж він у мене один, як одно сонце на небі! Ох, ти собако, ти все брехав на него!

Прокіп. Тепер вже не буду! Вже медвідь звязаний, мов баян. Не журіться, буде з него добрий жовнір.

Юра. Дурний! За скоро тишишся. Не бійтеся нене! Закон виразний й кожному відомий; вони його не знищать. Я одинак — пускайте мене! (Шарпається).

Прокіп. Ого! Який ти мудрий, мов мандатор! А того не знаєш, що на тебе донесли, що ти драб, що ти розігнав всіх рекрутів, що перекрадаєш тютюн...

Юра. Розв'язи мені руки й тоді скажи те саме.

Прокіп. Я не дурний.

Юра. Нене, я вас так любив, а ви відняли від мене оружжя, ви мене заколисали на колінах і віддали спячого в їх руки!

Марія. Ах, я безталанна!

Прокіп. Гайда з ним, ведіть!

Марія (кидається на шию сина). З моїх рук ніхто його не возьме! Чиж забули ви, що без него нема для мене днини, нема сонця? Відважтеся відорвати його від мене, як хочете, щоб мої нігті потонули у ваших очах! Я проклену вас! — пустіть його!

Прокіп. Пускай ти сама, дурна бабо! прощайся з ним, бо він вже не твій!

Марія. Він не мій? А та рука, що нею мене шарпаєш, не твоя? Хиба той собачий язик, що ним ти набрехав на него, також не твій? Держися мене моя дитино, як держався тоді заки прийшов на світ. Нехай нас волочуть разом. Є ще старші від тих драбів, вони може зрозуміють голос матери. То собаки, а тамті може люде, то й почують по людськи.

Прокіп: Ей, досить того. Проч, стара відьмо! (Відриває її руки, коли се нічого не помагає, ловить за волосє і відтягає. Марія паде, хоче підвестися, а він копає її ногою й кричить!) Ану, нездари! Чого чекаєте? ведіть його!

Юра (з розпукою). Га! — Но, то ведіть мене! Ви, нене, будьте здорові і ждіть на мене. (До Прокіпа). Але й ти очідай мене — до тебе то певно верну.

Прокіп. Добре, добре — побачимо (Виходить за ними).

Марія (підносить по хвилі на коліна). Що ту сталося? Як мені темно в очах! (Оглядається довкруги). Ох, взяли його! Що ж робити? Бігти за ними і видерти його з їх рук? ох надармо! Йти до старших й кликати: віддайте мені сина! крикнути так, щоб той ненин крик почув сам Бог у небі й змякчив їх серця, — і це надармо, бо вони з каміння. Прокляте, оплакане житте! Нема нікого, хтоби змилосердився над старою жінкою тай покарав таку неню, що сама свого одинака віддала в руки розбишак! Змилосердіться! забийте мене! (Паде лицем до землі).

Параска (вбігає). Нене! нене! що я чую! Де він?

Марія (підносить голову). Ах, де він? Тепер приходиш? Тоді треба було прийти, як його забрали тай було не дати: треба було зубами перегризти його шнури й подати в руки топір, щоб їм голови порозколював! Взяли його, кажу тобі, звязали й повели в рекрути.

Параска. Ох, я нещаслива!

Марія (встає). А, так! тепер нещаслива! А чому ти лишилася там коло коршми, — чому думала про данець? Хтіла ти, щоб тебе

хвалити тоді, коли у нені з рук брали її сина, коли тобі забирали любчика й газду? Найдеш такого другого, скажи, га? Хоч не такого, але ти може найдеш, але для мене він був оден і єдиний!

Параска (втирає сльози). Тихо, ненечко, не плачте! Наша страта є рівна, але нерівні сили. Слухайте, я вам його приведу! я вам його віддам. Бог покарає мене, коли я в коси заплету хоч одну стяжечку, коли хоч оден кораль запишниться на моїй шії, доки я вам його, моя ненечко, не приведу.

Марія (голубить її). Параско! голубко, рибонько моя! моя ти чічана чорнобривко! О, йди, йди, відбери його від них! Або ні, слухай! підкрадися тихесенько й розв'яжи його шнури, а побачиш, як він їх голови об скали порозбиває. (По хвилі). О, Боже, мені мішається в голові. Всьо на дармо. Ходи сюди, моя доню! Ти тепер одинока моя дитина!

Параска (з плачем). Нене! якже то було?

Марія. От, диви, як то було! Він сидів ту, а я так сіла і положила його голову на колінах; а перше ще я сама — я взяла його пістолета і відсунула також топір. Він, сердешний, був змучений; добре йому було на колінах нені, тай заснув; а вони тимчасом увійшли тихо, мов дикі коти і зловили мого орла. (Закривається).

Максим (входить). Ой, нене, нене! тяженька біда твоя.

Марія. Ах, то ви, куме? Взяли його..

Максим. Знаю, нене, знаю! Бачив я, як їм було спішно. Чим скорше закували його в кайдани і поромом відставили до Кут.

Марія. Що? в ланци мого одинака? це неправда! Пускайте мене! я піду сама!

Максим. Господь з тобою! Він вже в Криворівні. Нині вечером буде в Косові. Черемш повний, шумить, піниться тай бистро поніс твого сина. Не тобі, старухо, перегнати його хвилі. Будь спокійна! І ріки не умолиш, щоб задержалася, тай людей не вблагаєш, щоб розкували його кайдани!

Параска. Ненечко! дедику! послухайте мене. Я молода й недосвідчена. Крім вершків наших гір нічого більше не бачила я на світі. Але я його люблю! Нене! Для мене й для тебе нема життя без него, тому рада моя буде добра. Чого забракне голові, то додасть серце, бо хоч в голові мало, то в серцю повно. (Показує на груди). Ту є любов, смілість і потреба або мати його, або умерти. Нене! я клялася перед тобою, що віддам тобі його, і так буде. Пустіть мене й не говоріть нікому, куди я пішла. Скажіть: побігла десь в гори, кинулася в пропасть й голову розбила об камінне. Люде повірять, бо знають, що я шалена, що він гідний такої любови. А я тимчасом піду. Хоч земля широка, але ноги мої здорові і око бистре. Я його найду і ти, нене, побачиш його.

Марія. Параско! мое ти житте! біжи швидко, щоб його десь далеко не загнали.

Максим. Слухай, Параско! Серце твоє добре, але розум короткий. Чи ти знаєш, як широка земля? Чи знаєш куди його пішлють служити? Чи знаєш, якою мовою там говорити будуть, де

він банувати-ме за ненею й за тобою? Чи знаєш, дівчино, кільки у них людей носить карабін і як то одного вишукати між тисячами? О, дурненька головко! Підеш та й пропадеш; і ноги сходиш і очі видивиш й всьо буде даром. Але охота твоя добра і думка розумна. Підеш, доню, але підеш зі мною. Я їх краї здовж і вшир перейшов тай знаю, як у війську допитатися до жовніра.

Марія. Куме, Бог вам заплатить! Я так впала на силах, що й не могу вам подякувати... (Сідає і плаче).

Параска. Дедику! Ви акуратно хочете йти зі мною?

Максим. Ого! чи я тебе вже коли ошукав?

Параска (кидається йому на шию). Дедику, мій золотий! о, швидше, швидше ходім!

Максим. Ходім, дівчино! Бувай здорова нене, будь терпелива й надійся на Бога.

Параска (падає їй до ніг). Нене, благословіть в дорогу! (Марія хрестить її. Занавіса падає).

ДІЯ ДРУГА.

Я В А І.

Кімната коршми під Львовом. Входить Гершко зі свічкою в руці, за ним Максим й Параска, перебрані, як місцеві селяни і обоє з клунками на плечах; у Максима за поясом великий топір.

Гершко. Ну, чому не можна переночувати? У мене всі ночують, у мене пани ночують, як їдуть до Львова.

Максим. Дякуємо, пане арендар! Нам коби спочити на лаві.

Ге. шно. Оттам собі сядьте. Хіба, як приїде пан, то підете до другої кімнати. Тому три дні у мене попасав пан Скарбек і говорив, що з поворотом також буде ночував. Ви чули що про такого пана?

Максим. Ні, пане арендар! Не чув нічого.

Гершко. Ну, якто! а ви відки?

Максим. Я з Березівки, тесля, а се моя донька. Йдемо за роботою.

Гершко. І у нас може найтися робота. Пощо так далеко шукати за зарібком? Хто хоче працювати, той все найде роботу; хто хоче пса ударити — бук все найде.

Максим. Та ми, пане арендар, не любимо дармувати.

Гершко. Хто не любить дармувати, того гроші люблять, шей тримаються, як сорочка тіла...

Максим. Господь Бог дав, пане арендар, голоду не боїмося. От, дайте-но чарку горівки й закусити дещо, а моїй донці кавалок хліба й сметани принесіть. Тепер пізно варити вечеру.

Гершко. Як-же не пізно? Вже девята година. (Наливає горівки).

Максим. А стоїть тут у вас військо, пане арендар?

Гершко. Як то не стоїть? Крадуть так, що кури з яйцем і пірем забирають.

Максим. У вас тут баталіон з регіменту князя Ліхтенштайна?

Гершко. Ну, так! Майор добрий чоловік, але що капітан й поручник — хай їх дідько вхопить!

Параска. Ах, батеньку, може він тут?

Гершко. Хто такий?

Максим. Молодий жовнір — свояк...

Гершко. Може він тут, а може не тут. (Булавний входить). От, спитайте, він фельдфебель, то мусить знати всьо, що вам треба...

Параска (тихо). Ах, дедику, мені так страшно! (Сідає).

Булавний (червоний, грубий, з палицею й крісом; кріс ставить при дверях). Реб Герш! ві гейц? габт ахт! гіб шнапс!

Гершко. Ну, ну, зараз.

Булавний. Що за люди?

Гершко. Робітники з Бегезівки; ночують у мене.

Булавний (підходить маршом до Параски й щіпає її за лице). А та ягідка?

Максим (стає між ними). Сядьте ту, пане фельдфебель, се моя донька.

Булавний. Сапермент! як кров з молоком! Гарну маєте доньку, куме!

Максим (тихше). Не бридка, тільки не треба їй того говорити!

Булавний. Щоби від чистих слів серце не повалалося — іст ріхтіг.

Максим. Пане арендар, дайте-но за того цванцігера горівки, але доброї. Ми собі оба потягнемо й побалакаємо. І з мене колись був жовнір. По Італії, по Угорщині, по Тиролю, всюди мене дідько носив.

Булавний (подає йому руку). Товариш.

Максим. Товариш, пане брате! Тепер з сокирою будую хати, а перше багнетом розвалював.

Булавний (показує палицею на кріс). То і се твій знакомий?

Максим. Знакомий, свій (Бере кріс і ставить до ноги). Ану, спробуй, чи не забув я!

Булавний (встає). Габ ахт! інс гевер і т. д. (скінчивши муштру, стискає Максима). Ну, товаришу! Сапермент! сідай, старий! — напемося разом й поговоримо. Давно дали тобі абшід?

Максим. Пять літ тому. — Дай Боже здоровля. — Се регімент князя Ліхтенштайна

Булавний. Баталіон карабінерів.

Максим. В своїй компанії, пане фельдфебель, знаєте всіх жовнірів?

Булавний. Сапермент! який-же з мене бувби фельдфебель? Я тут капітан й поручник! Як своїх пять пальців, так знаю кожного від ніг до голови.

Максим. Нема тут часом у вашій компанії... — але дай Боже здоровля!

Булавний. Дякую, — а кого.

Максим. Молодого жовніра...

Булавний. У нас всі молоді. Поручник, що правда скінчив-вчора шістьдесят літ, але прочі хлопці, як струни. Як стануть в ряді, то є на що поглянути. А як називається?

Параска (до себе). Ах, Боже милий!

Максим. Юра Ревізорчук.

Булавний. Є, е!

Параска (слабне й клонить голову на стіл). Ах.

Булавний (сміється). Певно свояк — о, мусить бути близький свояк, сапермент!

Максим. Фе, Параско!

Параска. Нічого вже, батеньку! — сама не знаю, що мені сталося.

Булавний. Сапермент, то він буде ваш зять?

Максим. Ой, був би, був би, пане товаришу, коли-б не були його взяли в рекрути. А тепер що робити? Треба чекати! А добре ведеться?

Булавний. О, то перла між жовнірами, хлопець чистий, рівний, як молода берізка. Що скажеш, то зараз й зроблено. За тиждень умів ліпше карабіном вививати, чим я; а то не що будь, сапермент! За одно тільки він не подобається мені!

Максим. Не дай Боже, чого лихого! Чи не напивається?

Параска. Ах, батеньку, чиж не гріх нам?

Булавний. Ні! Але все сумний: ніколи не засміється, ніколи не вийде з квартири, тільки до служби, але до служби перший.

Параска. Бідний Юра! Дедику! спитайте, де його квартира?

Максим. Дай Боже здоровля, пане фельдфебель! Дякую вам за добрі новини про мойого зятя. Пане арендар, дайте-но отту пляшочку з карточкою. Що вона коштує?

Гершко. Два цванцігери. То дуже добра горівка. Її пють все пани, як у мене попасають.

Максим. Добре, добре — на! (Дає йому гроші). Пане фельдфебель! Возьміть се, часом придасться почастувати гості.

Булавний. Хіба, що від товариша — інакше... Сапермент. (Ховає пляшку).

Максим. Збирайся, Параско! (Кладе клунок на плечі). Пане фельдфебель! Може-б ви показали його квартиру?

Булавний. Дуже радо, він близько мене, — та тепер його нема дома!

Параска. (Перелякана). А деж він?

Булавний (сміється). Бачиш, як перелякалася, неначе його відкомендерували на сто миль. Не бійся, ягідко, він близенько. Я щойно розставив стійки, а його поставив при магазині, за містом.

Максим. А магазин той далеко?

Булавний. Е, ні! — там просто вулицею, п'ятсот кроків за том — великий будинок на ліво. (Бере кріс).

Максим. Ходім, ходім, Параско!

Гершко. Ну, як то? Вже не будете ночувати?

Максим. Ні, пане арендар!

Гершко. Ну, як то буде? До мене були-б пани заїхали.

Максим (дає йому гроші). На жиде!

Гершко. Так мені говори!

Булавний. Реб Герш! гуте нахт! (Виходить, Максим і Параска за ним).

Ге.шно (замикає за ними двері). Ай вай, який ми великий пан, тфу! (Гасить свічку й виходить).

Я В А П.

(Великий будинок в пустім місці. — Ніч).

Юра (ходить на стійці, опісля стає й опирається на кріс). Темно, холодно! Вітер потягає так остро й свіжо, як там в горах, що їх вже може ніколи не побачу. Деж вони? Вже й слід по них у моїй пам'яті загинув. Не знаю навіть, як далеко відси до Черемошу; там над берегом сидить моя Параска задумана; слухає шуму води й жде на мене! О, не жди, люба дівчино! Я верну тоді, коли ті хвилі, що принесли мене сюди, вернуть назад й під гору попливуть. (Ходить). Тільки днів! Тільки місяців! ані гістки від них! Тай хто мав її принести? Як могло прилинути сюди слово від милої або від нені? Їх земля така широка! Їх війська так багато, а я один серед тільки тисячів! Шкода про се і думати! Треба служити до кінця і тоді вернути, коли неня буде в гробі, а Параска жінкою, та не моєю. (Трясе крісом). Ох, тяжкий ти, товаришу! (По хвилі). Земля тут не погана й богата; тут такі зелені ниви; тут на деревах висять червонобокi яблочка, чорніють дрібні сливки; тут на широких полях стоїть пшениця, мов військо й колишеться густе жито; а прецінь тут чолозикови банно, тісно й душно... Бувало, коли стояв я на вершку Чорногори, коли бачив довкруги менші гори, мов зелені стирти сіна, коли під ногами мав я хмари, а наді мною не було нікого крім орла, що шумів крилами, о, як було тоді свіжо, весело і свобідно! — А тепер, чиж я ніколи не побачу моїх ялиць? Не покріплю грудий водою з Черемошу? Не віддихну воздухом на полонинах? Ні, то не може бути; я-ж ту не умру, я побачу вас певно і скоро. (Міркує). Так, покинеш оружие, утічеш з варті, а дві милі далі тебе зловлять й розстріляють; і душа твоя хіба перелетить над тою землею, де ти побачив світ, але очі твої її вже не побачуть. Ох, ні! Не мені вже пімститися за смерть нені, не мені утерти Парасчині сльози, треба се лишити Богови, а самому треба двигати карабін та ходити до часу там і назад. Тихо! Хтось йде. (Кличе голосно). Хто йде?

Максим (підходить ближше, змінєє голос). Свій, пане вояк! Добрий вечір! Бажаєш швидкої зміни.

Юра. Дякую. Чому йдете сюди ночію. Тут дороги нема.

Максим. Говорили, що біля магазинів веде дорога до Березівки.

Юра. Сказали вам неправду. Вертайте з Богом назад. Тут не вільно ходити в такій порі.

Максим. Не такі, як ми, робимо се, чого не вільно... Вам не страшно ходити самому на тім місці?

Юра. Шо-ж то я бувби за жовнір, коли-б мені було страшно?

Максим. Певно пристали ви самі до жовнів, з охоти. Німці уміють її додавати. Я це сам знаю гаразд.

Юра. Чи служилисьте при війську?

Максим. Служив, тай з тим товаришом (показує на кріс) знаюся добре.

Юра. Як так, то знаєте, що на варті говорити не вільно.

Максим. На одваху — правда; але далеко за містом і не в часі війни, чому не поговорити, коли прийде добрий чоловік, давний вояк, що бачив гори й долини, поля й ліси і над морем бував. Три години постояти самому, ох, це біда! Я знаю, як се довго.

Юра (опирається на крісі). Які ти гори бачив?

Максим. Ех! питай, яких я не бачив. Хто там памятає, як вони звуться. Одні тільки лишилися мені в пам'яті.

Юра. Якіж-то?

Максим. Щож тобі о них говорити, пане вояк, як ти в горах ніколи не був.

Юра. Я не був в горах? Ах!

Максим. Що тобі?

Юра. Нічого, брате! Ти показав голодному кусок хліба і не хочеш поділитися. Давно був ти в горах?

Максим. О, вже давно! Але там гарно й весело!

Юра. Здорово й свобідно

Максим. Коли стоїш в долині, де ріка шумить й скаче по камінню, здається тобі, що гір тільки, кільки ліса, що ним поросли їх боки. Але вийди трохи висше, аж ту з одної гори виростає друга. Видрапайся ще вище, аж там підноситься і трета й четверта. А як вилізеш на сам вершок тай поглянеш перед себе на Чорногору...

Юра (кидає кріс й ловить його обома руками). Що? що? хто ти є? твій голос мені знайий.

Максим. Я тесья з Березівки — а отсе мій інструмент. (Показує йому топір).

Юра. О, я знаюся з ним: зручний, майже такий, як мій був колись. На, возьми його собі; йди з Богом й не куси мене. Коли-б я не знав, де я є, коли-б мене не тиснув сей білий мундір і сей кріс при мені не блестів, здавалося мені, що я недалеко від рідни, таким рідним голосом промовив ти до мого серця. (Кидає йому топір під ноги). Иди собі, старий, не роздражнюй мене, мої груди й так поранені. (Закриває собі очі, тимчасом Параска підходить й стає перед ним).

Максим (своїм голосом). Чомуж думаєш, що ти тільки сам памятаєш про рідню, а вона про тебе забула? Чиж в горах нема добрих людей, що тебе пожалували-б? Юро!

Параска. Юро!

Юра (відкриває очі, в задумі дивиться довго на них і паде коло ніг Параски).

Параска. Устань, мій єдиний! Без тебе не було для мене ні життя ні щастя. Тільки світа збігала, поки тебе найшла. Ах, як мені тепер солодко й легко!

Максим. Юро! устань, прийдуть тебе змінити.

Юра. Не будить мене.

Параска. То не сон, Юро! Я гозде, коло тебе. Здоровить тебе неня.

Юра (зривається). Неня жиє! здоровить мене? (Приглядається Парасці). Ах, то ти, ти моя чорнобрива, моя Параско? Ходи, положи тут руку! О, що ті груди для тебе чують! Але і ти мене любиш, правда? Інакше не прийшла-б сюди так далеко. Бог тобі за се заплатить — я за бідний. А ти старий! (Тягне його до себе). О! ти Максим — тепер вже виджу — а я не хотів вірити своїм ухам. І ви, Максиме, у ваших літах, пустилися в таку дорогу... Тяжкий довг на мене вкладаєте.

Максим. Неня жде на тебе.

Юра. І не даром. Смерть хіба може мене задержати. Вона не мине мене, але ще не нині й не тут, Богу дякувати.

Параска. О чім ти думаєш Юро?

Юра. Не дури себе Параско! Я знаю, що мене чекає. Утікаю, з того місця, де поставила мене тісарська воля; відкидаю оружжя, на яке я присягав; сповняю злочин, такий злочин, Параско, за який право наказує мене убити і то справедливо. Знаю це, а всетаки не можу тут лишитися. Там кличе мене неня, там взиває мене пімста, там шум рідних лісів й свист вітру, що віє на наших вершках. Ходіть!

Параска. Ах, що-ж я зробила?

Юра. Ти зробила добре! Гайда в дорогу!

Максим. Ей, Юро! а деж твій розум? хочеш утікати в тім мундірі, може возьмеш ще карабін?

Юра. Шож робити?

Максим. Проч з тим! Отсе твоє вбраннечко. (Здіймає клунок).

Юра. Дякую тобі давай. (Скидає мундур). Бувай здорова, тісарська шкаралупо, що держала мене в сій вязниці, мов черепаху. Віддерти тебе від тіла не можна без крові — хайже плине, але бодай там, де я уродився. (Відкидає кріс). Будь здоров, товаришу! За то, що розстаюся з тобою перед часом, може плюнеш мені в очі й лоб розтріскаєш. Шож робити? — мене кличе там инший

(зрок).

Максим. Маєш в заміну. (Дає йому пістолі).

Юра (придивляється й цілує). Мої, мої власні, Максиме! Най тобі Бог заплатить (Вкладає їх за пояс й убирається).

Максим (дає йому топір). І то ще твій.

Юра. Мій, мій Максиме! — то трета рука верховинця. Ходіть тепер, бо не рано.

Максим. Памятай, Юро, що ти тесля.

Юра. Тесля, так, а хто схоче сумніватися, зумію його пересвідчити. (Вимахує топірцем, другою рукою обіймає Параску й виходить).

Я В А Ш.

Село Жабе. Місце при керниці. Анна входить з коновками й держить донечку за руку. Марія сидить на землі, під скалою із закритим лицем.

Анна. Чого хочеш?

Дитина. Чи дедьо нині вернуть з Косова?

Анна. Нині.

Дитина. Чи дедьо привезуть нам щось?

Анна. Щоб тільки сам вернув.

Марія (підносить голову). Добре говориш, жінко. Не все той вертає до дому, хто з него здорово виїхав.

Анна. Маріє! чого ви мене лякаєте?

Марія. Ти жінка Прокопа, а то твоя доня?

Анна (ставить коновки й голубить дівчинку). Моя.

Марія. То привяжи їй камінь до шиї і кинь в ріку.

Дитина. Нене! вона дуже страшна!

Анна. Ах ти лиха жінко! Щож тобі дитина винна?

Марія. Вона мені чічого не вина, тому то раджу так для її добра...

Анна. Для її добра хочеш, щоб я її утопила?

Марія. А чому ні? Диви на мене, на це засохле лице — то від голоду; на ті очі запалі й запалені — то від безнастанного й гіркого плачу і на це вбраннечко замаргане й подерте — нема кому випрати, нема кому направити, бо я стара й безсильна, а слуги не маю, дітей не маю — бо сама, сама одна на світі. Я сідаю коло дороги, щоб якийсь добрий чоловік дав мені кусок хліба, бо заробити не можу, а заробити для мене нема кому. І тепер сиджу туг, над керницею, щоб мені подав хто кропельку води, бо ведра не піднесу, а принести нема кому, бо я сама, сама на світі. Чи-ж не ліпше було-б для мене, коли-б мені була моя неня привязала камінь до шиї?

Дитина. Нене! Яка вона бідна!

Анна (закриваючи очі). Тихо, дитино!

Марія. Так і твоя донька. Нині маленька румяна й щаслива; нині витягає до тебе рученята, а устенька її сміються; і хоч нераз на очі має сльози, то в серденьку не має болю, а в голові журби. Але твоя доня підросте й витягне рученята не до тебе; вона забажає приголубити до серця смілого легіня, що їй подобається; ти зизволиш, запросиш на неділю священника й сватів: зберуться дружки, посадять дівчину, розплетуть косу і вложать віночок на голову — і тоді прийде такий розбійник, як твій чоловік, зловить її судженого й відвезе в кайданах до Кут... Щож думаєш? Чи-ж тоді не скаже тобі твоя доня: нене! чому ти мені каміня не привязала до шиї, коли я була ще дитиною?"

Анна. Ах, перестань, Маріє, перестань.

Марія. Або, як твоя доня стане матір'ю, як Бог дасть їй сина-одинака, а вона викормить його своїм молоком, викупає своїми сльозами, вигріє своїм віддихом, своєю душею, і син її виросте, стане прикрасою Карпат, гордістю села, одинокою потіхою, одинокою підпорою старої нени — а тоді прийде такий розбішака, як твій чоловік, зловить його, в її очах звяже, відорве безталанну від одинокої дитини, кине її на землю, а опісля лишить сиротою без помочі, без хліба, без каплі води, саму одну на світі, — щож думаєш? Не буде твоя донька проклинати, що ти їй каміня не привязала до шиї і не вкинула в ріку?

Дитина. Нене, ходім звідси!

Анна. Ох, най вам Бог не памятає, як ви мені душу розриваєте.

Марія (встає). Я тобі розриваю душу? А хто розірвав мені душу і серце кровю залив? Чи ви не заслужили на мое прокляття? О, не пожалую його вам! Жінко розбійника Прокопа! Будь вдовою, а твої діти хай будуть сиротами без сорочки, без хліба...

Анна (пориває коновки). Утікай, доню!

Марія. Втікай, втікай! верни до дому і застань там огонь, застань заразу в оборі, а трупа в колісці! (Виходить за нею).

Я В А ІV.

Ліс в горах.

Юра (в гуцульськiм вбраннi лежить пiд деревом; за хвилину пiдноситься й глядить нетерпеливо). Ще нема його... Щось старий Максим злiнивiв. Нiчого дивного; йому не так пильно, як менi. (По хвилi) Мiй Боже! З такою радiстю бiг я сюди! Так менi серце било, коли я переступив Прут i побачив на делекiм небозводi вершки рiдних гiр! А тепер ту перед мною мое село, ту батькiвська хата, ту вiкно, звiдки виглядала мене неня, а менi невесело... Сиджу й чекаю... На кожок? — На смертельного ворога, щоб йому пригадати оловяною кулею його грiх. Проклята моя судьба... Але тихо... хтось йде... то певно Максим. (Максим входить... Юра бiжить й ловить його за руки). А що? в дома?

Максим. В Косовi.

Юра. Скоро верне?

Максим. Нинi.

Юра. Нинi? Но то гаразд. Зачекаю. (Ходить. Максим поглядає на него з неспокоєм). Максиме i Параска у ненi?

Максим. Так.

Юра. Йди й ти там, добрий Максиме! Приготовте її. Бiдна померла-б з радости, коли-б мене нагло побачила.

Максим. Слухай, Юро! Я хочу тобі щось сказати.

Юра. Ані слова. Чи-ж я дитина i не знаю, чога бажати i що почати? Я присягнув в душi й додержу. Йди, йди, Максиме, прощу тебе! Я тут лишуся. Вiдси видко дорогу, котрою вiн вертати ме домiв. О! Хай почислигься з совiстю, бо завтра для нього нема!

Максим. Як собi там хочеш, Юро! Менi однак здається, що буде краще для нас всiх, коли лишиш його в спокою. Вiн не варт твоєї кулi.

Юра. Колиб вiн з приказу старших, з волi права вiдняв у мене свободу, забив мої молодi лiта, га! я перенiс-би свою судьбу терпеливо i не смiвби його обвинювати. Рука повинна слухати й робити се, що каже голова. Але тут Прокiп винен. Його злоба забила мене; та злоба вигнала мене iз села, вложила на мене кайдани, зробила дезертиром, вiдiбрала неню, Параску i всьо, всьо! Право тiсарське казало, щоб одинак лишався в дома й був пiдпорою родичiв, а вiн се право перекрутив, знiвечив. Бог казав шанувати старших, а вiн зловив за сиве волосе знемощiлу жiнку i кинув нею до землi! О! хай порухується з совiстю.

Завтра для него нема. (Поглядає на дорогу — нараз хапає пістолі й кладе за пояс — хапає топір й кличе). Ага! диви! вертає — і в пору. Скоро несе його білий кінь до дому. Спішися, спішися! поцілуй жінку й діти,—бо я зараз за тобою.

(Вибігає. Максим йде за ним звільна, з похиленою головою).

Я В А V.

Хата Прокопа.

Прокіп (входить, ставить в куті кріс, вішає пістолі й скидає плащ). Но, хвала Богу, що вже чоловік дома. Всюди добре, а в дома найліпше. Деж-то моя жінка? Гей, діти! Нема нікого? Певно пішла по воду. Чималий кусень дороги, коновки тяжкі, а вона бідна мов пані, така делікатна. (Сідає). А може де до сусідки на розмову, — ну, невеликий гріх, коли всьо пороблено. То тільки зле, що я шалено голодний, а нема кому що приладити. Ага! то і вона.

Анна (входить бліда й перелякана). Ах, Прокопе! ти вже тут? (Кидається йому на ший і плаче).

Прокіп. Анно! Бог з тобою, що тобі?

Анна. Нічого, нічого! Тепер вже лекше.

Прокіп. Чогож ти так перелякалася?

Анна. Чоловіче, чоловіче! ти, здається, допустився якогось злого діла?

Прокіп. Що се має значити, Анно?

Анна. Ах, се має значити, що над нами висить нещасте. Щойно бачила я Марію. Страшно й жаль на ню глянути; а слова її лягають на серце, мов камінь! По що ти мішався до тої справи? То грішне діло, Прокопе! Всна прокляла мене й твої діти!

Прокіп. Тільки всього? (Сміється). Де твоя голова, мся Анно? Було чого перелякатися!

Анна. Проклін, мій мужу!

Прокіп. Пусті слова, жінко? Коли-б проклони старої баби могли замінитися в порох й кулі, то я сказав-би: зле, бережися! А тепер, смійся з того, а як тобі її жаль, плач собі разом з нею, а мені тимчасом дай що їсти, бо я голодний й змучений.

Анна (накриває стіл в куті, де стоїть оружжя Прокопа). Ах, то проклін нені, мій чоловіче. Він страшніший від пороху й від куль. І я неня, тай чую, що я доти не пересталаби взивати, поки Бог не покарав-би того, що мене скривдив.

Прокіп (сідає за столом). Но, досить того, давай їсти! Всю мені вдалося: продав вовну, продав бриндзю, дорозше від інших. Для пана мандатора привіз барилочку вина, яка мене майже нічого не коштує. Всю заплатили наші люди, а я віддам від себе. То називається — уміти ходити коло інтересів! Пан мандатор є осел, хоч часом й по латинськи говорить. Де йому розмотати мою сітку? Я розгосподаруюся, а він буде в моїх руках мітлою; нею вимету кожного, хто мені не подобається, мов сміття з подвіря. Чомуж ти так голову в долину спустила, га?

Анна. Нічого, нічого; слухаю, що говориш; а на серцю щось тяжко й очі хотять плакати.

Прокіп. Говорю тобі, що ти дурна. Но, ходи сюди, поцілуй мене й принеси мені сметани, як є, щоб трохи відсвіжився.

Анна. Зараз — маю свіжу. (Бере з полиці миску, ложку й виходить в бічні двері).

Прокіп. Десь дідько не може взяти тої баби! Так налякала мені жінку! Проклята відьма! Вижену я її швидко. (Юра входить середними дверми). Хто там знов? Що? не відзиваєшся? Хто? (оглядається переляканий). Га, то ти? (Зривається, хоче зловити пістоль; Юра стріляє і Прокіп паде без життя).

Анна (вбігає налякана). Що тут сталося? Хто ти? Ах, то син Марії! (Біжить до чоловіка й приклякає при трупі).

Юра. Я — син Марії, а ти — вдова.
(Хоче виходити, та стрічає в дверях Максима; за ним входять Марія й Параска).

Максим (поглядаючи на трупа). За пізно!

Марія Сину! сину! ти вернув і не спішиш до мене? Перше прийшов сюди?

Юра. Я мав тут пильнішу роботу — поглянь там нене!

Марія. Не жие!

Юра. Той, що кинув тебе до землі, що копнув тебе ногою, не жие, а вдова над ним плаче.

Марія. Сповнився мій проклін! Бог вислухав молитву нени і вернув мені сина, що пімстився за мою кривду. Ходи, обійми мене, моя дитино! Щоб ти знав, як вони мене мучили, нім сказали, що ти вернув. Зводили, щоб серце нени не пукло від надмірної радості. Ах, воно зісохло від смутку, зівяло від плачу. Хіба ти можеш мені дати радість й житте. Ходи сюди, моя єдина потіхо!

Юра. Ні, мамо, я вернув не на радість і не на твою потіху; я вернув пімстити твою кривду.

Марія. Що ти говориш, мій сину?

Юра. Річ проста, нене, я дезертир й убійник. Для мене нема спокою й захисту межи людьми і для тебе нема потіхи, нема радості. Видерли тобі сина, а я сам не мав права повернути. Не маєш вже сина, нене. Вернув хіба мститель твоєї кривди. (Бере за руку Параску). Отсе твоя дитина. Вона тебе буде шанувати, стеречи й служити до останної години.

Марія. А ти? А ти?

Юра. Я, нене, мушу шукати для себе захисту.

Марія. Таж ти маєш хату, сину!

Юра. Для мене нема дому. Мій дім — дебри і гаври, а мої свояки — опришки. (Виходить. Максим за ним).

Параска (приклякає й обіймає коліна Марії). Ох, горе нам!

Марія (переражена). Безталанна я!

Анна (підводиться). Горе вам! (Занавіса паде).

ДІЯ ТРЕТЯ.

Я В А І.

(Перед хатою Юри. Ніч. Параска сидить під деревом, при ній стоїть Юра).

Юра. Не плач, Параско!

Параска. Я тебе згубила!

Юра. Не ти, бідна дівчино! не для тебе вернув я. Чи неня спить?

Параска. Заснула. Чекала довго на тебе. Що дня сидить в цім вікні, виглядає тебе, виглядає, поки сили її не покинуть й сон не зморить.

Юра. Бідна неня! виховала мене, випестила, щоб я був її потіхою, підпорою, — а я опришок.

Параска. Твое серце чисте.

Юра. Рука моя закровавлена чужим життям, замарана чужим добром.

Параска. Ми тебе так любимо, Юро!

Юра. Тим гірше для мене. Я волів-би, щоб ви померли. В гробі ніхто не стидається ні за сина, ні за коханка. Тоді був-би я свобідний і з одної гори ішовби на другу, з одної країни в другу. Мстив би ваші кривди й мої на злих людях, на лихих богачах. Дрожали-б перед опришком, котрого можна повісити, ті всі розбійники, для яких право не назначує шибениці.

Параска. Ти бажаєш нашої смерти?

Юра. Я бажаю вашого спокою. Та що вже про це говорити? Мушу спішитися. Будь здорова, Параско. Тепер на мене полюють мов на медведя. Вчора при стежці лежав я за колодою, коли їхав комісар з Кут, а за ним стражник. Я чув їх розмову. Значний відділ війська гонить за нами. Вже знають нашу криївку; треба нам шукати іншої.

Параска. Коли-б не неня, я пішла-б з тобою.

Юра. Ні, Параско! Ти не на жінку опришка. О! кілька разів погляну на сю хату, де я уродився й виховався, все тиснеться до моєї голови то, о чім я тоді думав, коли тебе полюбив. Ти мала бути газдинею, на тім порозі мала ждати на мене, повертаючого з кожної дороги: тут мав я учити твого сина бігати по горах, гонити за сарнами, стинати топором найвисші гилі, бути чесним а смілим і боятися тільки Бога й закону. Ох, Параско! то всьо пропало!

Параска. Юро! перестань! Мені мішається в голові. Ох, горе мені!

Юра. Біда тобі, сердешна дівчино! Вже тобі не вийти заміж; ти була суджена опришка!

Параска. Возьми мене! Я буду твоєю жінкою і разом з тобою згину.

Юра. Ні, Параско! Здійми з пальця ту обручку, що вяже тебе зі мною. (Здіймає). На знак розводу й вічної розлуки кину її в найглибше місце Черемошу. Я маю тепер іншу жінку. Вона

2757/6,12

небавом обійме мою шию тонкою й гнучою рукою й держати буде в своїх обіймах доти, поки круки не видовбають мені очей. Моя жінка — шибениця.

Марія (з хати). Пара!

Юра Чуєш? (Стискає її нагло). Поки той голос не замовкне на віки, жий, о, жий, моя Параско! (Швидко відходить).

Параска. Я божеволію! Сама не знаю, що діється зі мною. Де я є? Хтось мене кликав... Хто? (Оглядається дико).

Марія. (з хати). Пара!

Параска. Ага, то ви! Йду, йду! (Виходить).

Я В А П.

Місце дике серед скал й лісів. Палиться вогонь. Опришки в різних гуртках. Ніч.

Один з опришків. (Стоїть на переді з чаркою в руках й співає).

Гей, братя опришки! долийте горівки!
До ватри прикиньте ще дров!
Настрійте ми горло на голос сопівки,
А я вам співати готов.

Безпечні ми, поки земля зелена
І листям вкривається ліс;
По гущах сплєтених, де сосна звалена,
Там певно не найде нас біс.

Мов птиці, ми в скальні втискаємся діри,
Спимо там спокійно до зізд;
Як сумрак наляже на люди, на звіри,
Ми з наших вилазимо гнізд.

По тютюн мандруєм в угорські границі,
Дігнати нас годі конем;
Одежі дістанем в жидівській крамниці,
А жида до дверей прибем.

З оборів ягниці дадуть нам печені,
Горівка на злюю є страсть;
А грошей достарчать вандрівців кишени,
Принади Гуцулка нам дасть.

Радіймо, гей братя, як довго ще можем,
Не довго нам жити дадуть;
Як сніги упадуть, головов наложим,
Не будем співати вже тут.

Перший опришок. Перестаньте співати про той сніг. Сніг білий і Німець білий: обох їх ненавиджу. По білим снігу білий Німець піде слідом за нами й виловить нас, мов медведів.

Другий опришок. Ну його, до того ще далеко. Нині ти з чаркою в руках, завтра обіймеш гарну Гуцулку, а позавтра шнурок тебе обійме.

Третій опришок. А щож? то весело!

Четвертий опришок. Таж не жити нам сто років!

Пятий опришок. Ліпше один рік жити мов орел, ніж десять, як баран. Тут дожене тебе куля, тай впадеш між скали; принайменше не вжуть тебе що року й не стрижуть.

Шестий опришок. Тут можеш позволити душі погуляти. Ніхто тобі не скаже: то роби, а того не роби; то можна, а того не можна; то сусідське, а то панське. А най то чорт возьме — а що мое ?

Четвертий опришок. Тут всьо мое, що можу видерти. Як маю повні кишені, то беру мало; як пусті, то беру всьо і вже.

Третій опришок. А часом можна насміятися. Три дні тому, от з ним, лежимо в траві на угорській границі. Дивимося — йде жид. Іде, мурмоче щось, оглядається. А нас з трави не видко. Аж він крикнув: стій! — а жид, як мішок полови, геп на землю. Він коня за поводи, а я жида за пейси: „Що везеш, жиде? давай гроші!“ — Жид кланцає зубами, а я йому топір до шиї.

Пятий опришок. І зарізав?

Третій опришок. Фе, на що різати тхора? Його страх більше убиває, чим ніж опришка. Йому плюнути в очі, то він гадає, що то куля, тай дідько його бере.

Другий опришок. А щож ти зробив?

Третій опришок. От, насміявся до волі. Жид сів на землю, зачав мене зі страху лаяти, опісля кричати: ай, ти драб, ти опришок! на що мене різати? Що за дурниця! Я того не витримаю! (Сміються).

Перший опришок. І ти пустив його так?

Третій опришок. Е, ні! Він взяв що ліпші товари, а я взяв гроші, обрізав жидови пейси, тай тоді пустив.

Перший опришок. А кілько взяв?

Третій опришок. А тобі що до того?

Перший опришок. Що до того? То власне зле, що у нас кожний числить на своє копито.

Третій опришок. Треба тобі грошей, то дам тобі, але кілько мені схочеться.

Перший опришок. Коли-б я був вашим ватажком, то за се казавби повісити тебе.

Третій опришок (підносить топір). Поки ти кажеш мене повісити, то я тобі уха обітну.

Максим (що до тепер сидів в думках затоплений, підводиться). Мовчіть! бо скажу звязати обох. Гей чи всі є?

Третій опришок. Кузьми нема й Михайла.

Максим. А Циган де ?

Пятий опришок. Той злодій хропе зі стиду.

Другий опришок. Щож йому сталося?

Пятий опришок. На дорозі до Буркату стрів Гуцулку з Криворівні, що носила панам масло. Козир-дівка, мого зросту, румяна, чорнобрива. Ми оба лежимо в траві й чекаємо, чи що не трафиться. Дівка йде й співає. Мій Циган до неї і просить щоб його поцілувала.

Кількох. Паскудник.

Пятий опришок. Дівка то зміркувала, що Циган паскудний й боягуз і ніби-то зізволяє. Він присунувся до неї, а вона тимчасом вирвала йому топір з руки і пістолю зза пояса і нуж відво-

дити курок і мірити Циганови прямо в чоло! А мій Циган в ноги, а я в сміх. (Всі сміються).

Шестий опришок. А дівка?

П'ятий опришок. Плюнула за ним, взяла пістолю і топір і пішла спокійно.

Четвертий опришок. А чому ти не запросив її до нас? (Чути вистріл).

Максим. Що то є?

Перший опришок. Може Німці.

Другий опришок. Тобі лиш Німці сняться. Почекай до зими, то сядуть тобі на карку, а тепер що нам зроблять? То Юрів пістоль.

(За сценою). Гоп, гої, гоп!

Третій опришок. То наші. (Входить Кузьма і Михайло й ведуть мандатора із завязаними очима) А то що за птиця?

Максим. Відв'яжіть йому очі! Е, та то пан мандатор! То ти?

Мандатор (трясється). Аль... аль... бовем... я... Magnanimi Orgisones! misereamini¹⁾ (Сміються).

Перший опришок. Що він белькоче?

Мандатор (складає руки). П'яте: не убий; шесте: не чужо-лож; семе: не кради!—Ще семе і шесте... можна і с'як і так, але п'яте, п'ятого стережіться... альбовем...

Максим. Чому ти, братчику, не повторяв собі тих заповідий там в твоїй канцелярії?

Мандатор Альбовем...: все говорив, то є: що дня.

Максим (грізно). Брешеш!

Мандатор (паде на коліна). Mea culpa!²⁾

Максим. Яким чином ти тут дістався? га?

Мандатор. Альбовем серед білого дня, то є дуже несправедливо. Спочивав я на Крутій, а чотирох гуцулів зі мною...

Третій опришок. А двох тебе взяло.

Мандатор Зрада! пекольна зрада! Двох з моїх пішло до ріки, а двох положилося спати. Альбовем тоді ті драби...

Кузьма. Ах, ти злодію!

Мандатор. Альбовем позвольте говорити. Я кричав, а мої спали; вони мене взяли, а мої спали; вони мене провадили, а мої спали, альбовем... всі є драби...

Максим. Ті заслужив на то, братчику!

Мандатор. Альбовем памятайте, що то є держава — що то не жарт. Розбивати — то ви знаєте; а мандата — то я знаю. А штандрехт...

(Всі сміються).

Максим. Покажіть йому штандрехт!

Кількох. Шнурка! шнурка!

Мандатор. Змилосердіться — шнурок для мандатора? (Сміється). Не жартуйте, альбовем то не гарно.

Третій опришок. Може волиш топір?

¹⁾ Чит.: Magnanimi opriskones! misereamini! Значить: Великодушні опришки! Змилосердіться!

²⁾ Чит.: Mea culpa; значить: Моя вина!

Мандатор (плаче). Добрі люди! альбовем я вас все так дуже любив.

Четвертий опришок (прикладає йому пістоль до грудей). От власне і подякуємо тобі.

Мандатор. Я згинув. (Шепче). Pater noster, qui es in coelis.*)

Юра (входить скоро). Що то є?

Максим. Кузьма і Михайло зловили на дорозі до Буркуту цього панича. Придивися йому — се твій знакомий.

Юра. Піднеси голову, боягузе!

Мандатор (дивиться із страхом). Актуально я згинув... Dominus Georgius Ревізорчук.

Юра. Якого ти описав, як підбурюючого гуцулів, бунтівника, контрабандисту і за те мене, одинака, віддав в рекрути протизаконно; зробив мене дезертиром, тай опісля розбійником. Що посіяв, — збирай! якого пива наварив — то пий тепер! На гилю!

Мандатор. Позволь мені помолитися.

Юра. І я молився колись. Хоч простий хлоп, але я умів молитися, бо уродився й виховався тут, де всьо велике мене окружало, де кожде дерево, кожда скала, кождий вершок, захований в хмари, учили мене славити імя і милосердія Того, що всьо сотворив. А ви мені ту благодать відняли. Я тепер не можу молитися, не смію піднести руки до неба, бо на ній кров. Проч, на гилю з ним. (Мандатор хилиться й паде зімлілий).

Максим. Юро! Може обійдеться без шнурка! Ти задавив його словами.

Юра (приглядається). Зімлів зі зтраху, підлий тхір! Піднесіть його! Як дрозжить поганець! Проч з ним! Завяжіть йому очі і виведіть де на яку блудну стежку, хай там пропадає. Він не варт шнурка, на яким гине смілий опришок. (Двох відпроваджує його). Гей, хлопці, ану до мене! Наостріть топори, кулі й порох хай кождий має під рукою. Сю нашу криївку вже звітрили.

Перший опришок. До сто чортів, я не казав?

Другий опришок. Тихо! Відки знаєш, Юро?

Юра. Знаю — сам чув. Триста людей післали в різні сторони. Всі стрільці, мов гінчі пси за ними стежать. Комісар з Кут є з тим відділом, що на нас йде. Має силу в руках і грізний папір за пазухою. Кого зловлять, сейчас на шибеницю.

Третій опришок (співає)

Вживаймо, гей братя, як довго лиш можем,
Не довго нам жити дадуть;
Давайте горівки, нім в данец підемо,
Бо завтра не мемо вже пить.

Кількох. Горівки, горівки сюди!

Юра. Годі! ані кроплі! Розтріскаю лоб тому, хто сягне до флашки. Мовчіть! З тої криївки ще нині забратися. Розберіть табор; кождий по рівній часті: хліб, порох і кулі — решта в огонь і воду. Від Чепчина на право і ліво, миля від границі, сховайтеся

*) Чит.: Патер ностер, кві ес ін целіс..., по латинськи значить: Отче наш, іже еси на небесіх...

на угорській землі. По двох, по трьох найбільше сидіти в недо-ступних місцях. Що то маємо нині?

Максим. П'ятниця.

Юра. Субота, неділя, понеділок, щоби ніхто не показав носа зі своєї криївки. Чуєте?

Всі. Говори! Говори!

Юра. Второк о півночі, кого не зловлять й не повісять, хай буде на Чорногорі. З глибини озера, недалеко берега вистають дві ялиці.

Кількох. Знаємо, знаємо.

Юра. Проти них, від угорської границі, під гору іде стежка межи скалами. Підете нею двіста кроків. На право буде камінь і на нім знайдете стару плахту. Відвалите камінь, там буде печера — там я на вас ждати буду. А тепер мерщій збирайтеся. (Опришки збираються; остають на переді сцени Максим і Юра). О! довели мене до остаточности. Га, що робити, Максиме, як нам удасться зібратись ві второк в поважнім числі...

Максим. Шож зробиш?

Юра. Коли нас Німці будуть шукати тут, ми їм там, за пле-чима... (Чути вистріл). Що то?...

Максим. Певно котрийсь мандатора почастував... (Чути дру-гий вистріл, далі третій).

Юра. Ох, се карабін, до оружя, хлопці!...

Третій опришок (вертає ранений). Німці! Німці довкруги — утікайте! (Паде і гине. Новий вистріл убиває опришка, що стоїть коло Юри).

Юра. Кидайте всьо і на всі боки! (Куля ранить Юру). Ого! найшла ти мене, приятелько! Максиме, біжи до нені, до Параски, — біжи, бо я не можу. (Паде на коліна. Опришки розбігаються. Стріли із ріжних сторін. Двох ще паде на сцені, яку наповняють жовніри й оточують Юру. По хвилі входить комісар і старшина, а за ним мандатор. Жовніри ведуть зловлених опришків).

Комісар. Пане поручник! розкажіть переглянути всі криївки! Знаю я їх добре. Не один вже певно причіпився до дерева, або прилип до скали.

Старшина (до булавного). Возьміть двацять людей й пере-шукайте довкола всі підозрілі місця. А трупів на бік.

Комісар. Багатьох зловлено?

Старшина. Раз, два, три... п'яťох всіх.

Комісар (до опришків). Хто ваш начальник? (Всі мовчать).

Мандатор (виступає і показує на Юру). Нис est... *) альбовем знаю його добре.

Комісар. Перевязати йому рану. (Перевязують й підводять).

Мандатор (підходить зухвало). Розбійник, то є убійник! лотр, то є драб. На галузь, то є. . на шибеницю! Альбовем Бога в серцю не має. Буйтував молодших проти старших, перекрадав контра-банду, бив стражників, дезертирував з реґіменту, зібрав шайку опришків. Альбовем на воволій шкірі не списавби його злочинів. (Підсувається блище). Лотр! розбійник! опришок!

*) Значить: отсе він; чит.: гік ест.

Юра (сміється). Жабо! Скачеш тепер на похиле дерево. Так дякуеш мені, що я тебе не казав повісити? Пане комісар! Колиб ви були недавно виділи того боягуза, як він вився коло моїх ніг мов витертий крайцар, то ви стидалисяб бути разом з ним і не дозволили, щоби він при вас отвирав рот.

Мандатор. Альбовем новий доказ зухвалости!

Комісар (грізно). Мовчіть, пане. (Мандатор відходить). Ти був їх ватажком?

Юра Я.

Комісар. Кілько мав у своїй шайці?

Юра. Відповідати буду лиш на то, що відноситься до мене.

Комісар. Як називаєшся?

Юра. Юра Ревізорчук.

Комісар. То ти забив стрільця Прокопа в його власній хаті?

Юра. Я.

Комісар. З якої причини?

Юра. Він шарпнув за волосе мою стару ньеньку, кинув її до землі і копнув ногою.

Комісар. Чого ти утік з війська?

Юра. Щоб його убити.

Комісар. А чомуж ти опісля став опришком?

Юра. Дивне питання! А щож я м'в робити?

Комісар. Чи ти сподівався, що в той спосіб твій злочин мине для тебе безкарно!

Юра. Зовсім ні, я хотів її лише трохи відтягнути, щоб недобити старої нені. По її смерти хотів я сам віддатися у ваші руки.

Комісар. Чи ти ще кого замордував крім Прокопа?

Юра. Вчора перед полуднем кинь ваш, пане комісар, як виходив з Черемошу, то спотикнувся так, що ви мало що не упали через голову.

Комісар (здивований). Но і щож дальше?

Юра. Коли ви виїхали на стежку, то злізли на землю і сіли на колоді і казали сторожеви поправити сідло.

Комісар. Якто? ти мене тоді бачив?

Юра. Я був від вас на десять кроків і чув ваші слова. Чи хочете, щоб повторити?

Комісар. Досить — вірю тобі.

Юра. Коли я вас не забив тоді, хоч ви мали при собі приказ повісити мене, то чому питаєте, чи я кого ще не замордував крім Прокопа?

Комісар (до себе). Дивний чоловік! (Голосно). Чи маеш що на свою оборону?

Юра. Не маю, — я є дезертир, убійник і опришок.

Комісар. Чи знаєш, що тебе чекає?

Юра. Знаю — шибениця.

Комісар. За двацять чотири години, небоже. (По хвилі). Між-тим може маеш яку просьбу?

Юра. Пане комісар! Дорога до Кут веде біля моєї хати. Позвольте мені там відпочити чверть годинки, подивитися ще на той дах, під котрим я уродився, послухати шуму того дуба, під

котрим я скакав що дня, коли ще був невинним і щасливим хлопцем.

Комісар (зворушений). Ходи, ходи! (До старшини). О, що дав би я за се, щоб можна його освободити! Ходім!

Старшина (до жовнірів). Окружити їх — вас по пять в рівнім віддаленню — обережно — на плече кріс! — руш! (Виходять).

Я В А ІІІ.

(Місце над самим Черемошем. З далеко видно село. Максим входить й сідає на камени; з протилежної сторони один опришок скрадається до нього й бере його за руку)

Опришок. Максиме! Вас не зловили?

Максим. І зле зробили?

Опришок. Я утікаю на Волощину.

Максим. Йди з Богом, а я лишуся тут.

Опришок. Вже привели їх до села. Там жовнірів мов снігу. Утікайте, бо вас зловлять.

Максим. І повісять — от велике нещасте. Є перед чим утікати? Наше житте, брате, не таке, щоб було чого хоронитися.

Опришок. Ой біда, біда! А що то за дівчина з розпущеним волосем йде до нас? Боже мій, яка страшна?

Максим. Безталанна! Полюбила його, мов свою душу; бігла за ним шістьдесят миль, поки не привела його до старої нені; була для неї донькою і слугою. Приходжу й кажу їй: Параско! Юру зловили Німці і завтра повісять! А вона крикнула, стиснула руками головоньку, неначеб боялася, щоб не пукла, мертвецька блідість насунулася на її лице, мов пара на шкло, як хухнути — і від того часу спокійна. Не сміється й не плаче. Житте в ній ще лишилося, очі отверті, та душі нема вже в тім тілі. Ох, жаль мені, що не вбив її тим словом, так, як там стару Марію.

Опришок. Ох, сердешна! Диви, куди вона йде?.. (Параска входить поводи, глядить на обох, опісля відвертається і йде далі).

Максим. Параско.

Параска (задержується). Відки вам се прийшло до голови. То все дуже давво; як орел зловить кість з кладовища і занесе її на Чорногору, а вона побіліє від вітру й снігу — ви прийдете, глянете й скажете, що се Параска. По чім же се можна пізнати? Краще йдіть там, де вас просили. Там вже гостий пішло багато, а всі вони убрані біленько й чистенько. А Марія їх жде і вас очікує. Вона там лежить на тапчані серед хати студена й зако-стеніла. В головах горить дві свічки, а в ногах сидить стара кума й заводить. Й так треба! Як в церкві дзвонять і гробар стоїть з лопатою, то люди сміються, а коли молоду вбирають до шлюбу то вона плаче, і неня плаче і дружки хлипають. А все таки то весело. Ідіть й ви і вам буде весело. І я скоро там прийду. Чи мало назбирала я вже квітів; сорочечку маю білу, мов сніг, а спідничку червону, мов кров; тільки ще нарву полину й сплету собі віночок, — гарний віночок!

Опришок. Бідна!

Максим. Нещасна Параско!

Параска. Що ви говорите про Параску? Її вже нема. Вона любила Юру: його зловили тай повісили, а вона безталанна померла. То вже давно...

Максим (надумується). Га! Лишити її в такому положенню на посміховиско людсьле — ні! Параско!

Параска. Параска була дуже нещаслива. Вона його так любила.. Ліпше зробила, що вмерла. По що було їй жити на світі? Їй не так, як мені? Мені, тут так добре, мені так весело; бо як чоловік не голодує, то чого йому більше треба? Як я була на тамтім світі, то говорили мені, що тут лихо, що тут плач і скрегіт зубів. Яка то брехня! Щож з того, що Юру повісили? Но, то давно так було, тепер того нема. Тепер так гарно грають на сопілці, що аж всі рибки скачуть й веселяться на дні Черемоша. А як Бог дасть кому розум, то ще ліпше; такий піде собі прямо до ріки і утопиться, а опісля гуляє з рибоньками. І я там піду. Ви не знаєте, що сталося? Він, як пращався з нею, то зняв з її пальця обручку і казав, що кине у воду. А я найду ту обручку, вона придасться мені на весіле (сумно), бо я не маю обручки — дивіть — а та обручка була гарна, другої такої не найду, доки житиму.

Максим. Боже! відпусти мені сей гріх, може останній (Бере її за руку). Дівчино! ходи сюди, ходи зі мною! (Веде до берега).

Параска. Там? Чи там обручка? От, як то найдеться добрий чоловік! Нема то, як Верховинці! Там далеко люди не такі. Вони його зловили й сейчас повісили. Чиж вони не знали о тім, що ним вітер колисатиме і вириватиме його буйні кучері, що дощ буде бити в його лице, мов в студену шибу, а опісля прилетить крук, сяде на голову, затопить свої кігті в його волосе, нахилиться й зачне клювати дзюбом очі...

Максим Ходи безталанна!

Опришок Що ти хочеш робити? — Божевільний!

Максим (дико). Гони! проч! (до Параски). Ходи! (Іде).

Параска. Ходи скорше... І мені треба поспішати... Мене там всі очікують, всі очікують. (Нахилиється над берегом). Як там глибоко! Чи то там?

Максим (тручає її у воду). Там, моя дівчино! Утікай від людей, бо для тебе нема життя між ними.

Опришок. Максиме, — Максиме, — що ти зробив?

Максим (ловить його за горло). Забирайся, бо задавлю (відтручає його від себе)... Гони в світ, де тебе очі понесуть, а я йду до Німців. (Виходить. Опришок заглядає до ріки й рухом показує, що вже по ній, і відходить).

О С Т А Н Н Я Я В А.

(Хата в домі Юри).

На середині, в глибині сцени, лежить Марія на тапчані, в ногах сидить стара кума, в головах горить дві свічки. Блище на ліво стоїть Юра, спертий до стіни, і дивиться спокійно на трупа матери. На право стоїть Комісар і Старшина.

Комісар (до старшини). Ми, просвічені люди, тільки собі приписуємо глибокі чуття і дуже ошибаємся. Як слої дерева затираються й никнуть під лискучою політурою, так й наші бажанья. Наша радість, і наш смуток мішаються разом і зливаються наче тіни зі світлом на добрім мальовилі. Чимжеж є вони в порівнанню з вибухами радості і розпуки тої простої і природної вдачі?

Старшина. Жалісне видовище.

Комісар Та нещаслива дівчина, з божевільним поглядом, то його любя. Тут його мати. Одною вісткою, одним словом про його увязнення, тамтій відібрали розум, а сій житте, О! не міг бути лихим чоловіком той, якого так любили.

Старшина. Шкода його.

Комісар. Дивіть, пане поручник, що то за постава! Який шляхотний сум на його оці! яка резигнація і любов в його лиці! О, якби я рад його вратувати! Але неможливо. Закон не знає милосердя і знати його не може.

Старшина. Отже, се той мандатор його погубив?

Комісар. Постараюся, що піде в тюрму. Він брехливим доносом звів циркул і спонукав владу до поповнення несправедливости. То не урядовець, але розбійник. (Входить жовнір і говорить зі старшиною).

Старшина. Якийсь старий опришок сам віддався в наші руки і просить, щоби його впустити.

Комісар Хай увійде. (Жовнір впускає Максима, який з мутним поглядом іде прямо до Юри).

Максим. Юро!

Юра. Що, то ти? — Де Параска? — не впізнала мене.

Максим. Знаю.

Юра. Деж вона.

Максим. Параска на дні Черемощу.

Юра. Сама вкинулася?

Максим. Ні.

Юра. Хтож її туди струтив? — ти?

Максим. Я.

Юра. Дякую тобі, товаришу! (Іде спокійно наперед з покло-рою). Пане комісар! Вже всі мої є в безпечному місці. Час і мені — в дорогу. (Занавіса паде).

Примітка. В переводі, для надання творови питомої закраски, ужито легко зрозумілих гуцульських слів; не вжито гуцульської вимови, яка — незнаючим її — справлялаби, при гранню штуки, більші трудности. — Пісні: „Верховино“ і „Гей братя опришки“ — Николи Устіяновича; до першої коломийки дібрано із співанників, другу справлено ізза ритму, для співу.

Список — театральних видань „Русалки”.

„Театральна Бібліотека“

випустила досі слідуєчі пєси, які можна набути
в Редакції „РУСАЛКА”, Львів, Куркова 10.

1—4	Вичерпанє.	
5)	О. Бабій: „Воєнна любов”, жарт на 1 дію зі співами	0:60 ”
6)	І. Сургучєв: „Осінні скрипки”, драма на 5 дій, переклад І. Стадника	1:50 ”
7)	Микола Айдарів: І. „Фіцлі-Пудлі”, жарт сценічн. на 1 дію; П. Побрехєвєка про 3 ловців	0:40 ”
8)	А. гр. Фредро: „Які хорі, — такі доктори”, комедія на 1 дію в перекладі І. Стадника	1:20 ”
9)	Леонід Андрєв: „Життя Людини” („Жизнь Человѣка”), драма, в перекладі Федора Дудка	1:50 ”
10)	І. Стадник: „Він не заздрісний”, жарт на 1 дію	0:80 ”
11)	А. П. Чєхов: „Мєдвідь”, шутка на 1 дію	0:50 ”
12)	М. Старицький-М. Степняк: „Ніч під Івана Купала”, 1 дія	0:40 ”
13)	Ф. Гринєвич: „Сатирично-гумористичні монологі для сцени, ч. І.	0:60 ”
14)	В. В. Вілібін: „Драконі”, жарт на 1 дію	0:40 ”
15)	М. Степняк: „У Різдвяну Ніч” сцен. карт.	0:60 ”
16)	Ф. Дудко: „Гріх”, драм. карт. 1 дія	0:80 ”
17)	В. Самійленко: „У Гайхан Вєд”, 2 дії	1:20 ”
18)	„Сатана в бочці”, комедія зі співами, 1 дія	0:50 ”
19)	В. В. Вілібін: „Танцюрист”, комедія, 1 дія	0:50 ”
20)	Фр. Аляхнович: „Пташка щастя”, 3 дії	0:80 ”
21)	Нікорєвич: „Ніч новоженців”, 1 дія	0:80 ”
22)	О. Мірбо: „Злодій”, 1 дія	0:50 ”
23)	А. П. Чєхов: „На битому шляху”, драма, 1 дія	0:50 ”
24)	М. Майно: „Гордість”, сценічна карт. 1 дія	0:80 ”
25)	У. Валєвичєва: „Не всі дома”, комедія 1 д.	0:50 ”
26)	Сатирично-гум. Монологі, часть ІІ.	0:60 ”
27)	Тріст. Бєрнар: „Одинокий вломник на сєлі” комедія на 1 дію	0:40 ”
28)	Чєбишєва-Садєвський: „Ялинка”, різдвяна пєса на 1 дію	0:40 ”
29)	Иос. Баффіко: „Дві поради”, комедія, 1 дія	0:60 ”
30)	Лєв Лєтєцький: „Людські язикі”, комедія	0:60 ”
31)	„Жонатий Мєфістофєль”, фарс на 3 дії	1:50 ”
32)	Я. Іордін: „Сирітка Хася”, драма, 4 дії	1:50 ”
33)	К. Поліщук: „Тривожні душі” пєса на 3 дії	1:50 ”
34)	В. Вілібін: „І ї недуга”, комедія 1 дія	0:60 ”
35)	Трістан Бєрнар: „Примхи долі” комедія на 1 дію	0:60 ”
36)	Л. Андрєв: „Дні нашого життя” пєса на 4 дії в перекладі О. Бабія	1:50 ”
37)	П. Карпенко: „Заручини по смерті”, комедія	1:20 ”
38)	М. Старицький: „Як ковбаса та чарка”, комедія	1:20 ”
39)	В. Мартинєвич: „По коляді”, жарт на 1 дію	0:40 ”
40)	Гр. Марусин: „Пан писар”, ком. на 3 дії	1:20 ”
41)	С. Калинєць: „Сватання в нецках”, жарт на 1 дію	0:50 ”
42)	С. Калинєць: „Знахорка Солоха”, сп. к., 1 дія	0:50 ”
43)	Вол. Мартинєвич: „Перелєсник” драма 5 д.	1:50 ”
44)	Д. Гункєвич: „Жертви темноти”, драма з життя канадійських переселєнців	1:50 ”

45) В. Мартиневич: „Весілля з поправками“, жарт	зл. гр.
46) Клим Поліщук: „Гад звіринецький“, драмат. картина в 4 відсл.	0'60 "
47) Степан Качмар: „Пригоди вчать згоди“ комедія	0'40 "
48) М. Омелянець: „Лихо з жінкою, лихо без жінки“ комедія на 1 дію	1'50 "
49) Д. Гункевич: „Клюб Суфражисток“, комедія з амер. життя 5 дій	0'60 "
50) В. Полянський: „Дядько Тарас“, сц. карт 1 дія (вичерпане)	1.50 "
51) (I—1926) І Луцик: „Три герби“, комедія на 3 дії	1'60 "
52) (II—1926) О. Бабій: „Родинна Тайна“, драма 3 дії	1'60 "
53) (III—1926) В. Казанівський: „Чорт не жінка“ жарт	0'60 "
54) (IV—1926) І. Зубенко: „Горе баблям“, оперета на 3 дії	1'20 "
55) (V—1926) Л. Лотоцький: „Закукуручені тітки“ комедія на 3 дії	1'20 "
56) (VI—1926) І. Я. Луцик: Вифліємська ніч“, сценічна ораторія з партитурою	3'00 "
57) (VII—1926) Казанівський: „Адамові сльози“ жарт на 1 дію	0'60 "
58) (VIII—1926) Гр. Марусин: „Хоч раз його правда“	0'60 "
59) (IX—1926) * * *: „Сатана в бочці“	0'50 "
60) (X—1926) І. Луцик: „Бабський бунт“ нар. оперета	1'20 "
61) (XI—1926) Гр. Марусин: „Хлонський Син“ комедія	1'20 "
62) (XII—1926) Дм. Гункевич: „Кроваві перли“ роб. драма	1'80 "
63) (I—1927) І. Мисик: „Розшматоване серце“ фарс-сат.	0'60 "
64) (II—1927) К. Баранцевич: „Горобчик“ жарт на 1 дію	0'60 "
65) (III—1927) І. Мисик: „Остання лекція“ сцен. карт.	0'40 "
66) (IV—1927) * * *: „Гаївки“, сцен. картина на 1 дію	1'20 "
67) (V—1927) Чайківський: „Захотіла пана“ комедія	1'20 "
68) (VI—1927) Нові монольоги деклямації	0'60 "
69) (VII—1927) Др. Марусин: „До сходу сонця“ комедія	0'60 "
70) (VIII—1927) І. Я. Луцик: „Перешкода“, 3 дії	1'20 "
71) (IX—1927) І. Я. Луцик: „Пещена дитина“ 4 дії	1'20 "
72) (X—1927) І. Лисенко-Конич: „Голодний Дон-Жуан“ жарт на 1 дію	0'50 "
73) (XI—1927) А. Чужинин: „Периста Красуня“ жарт 1 дію	0'50 "
74) (XII—1927) О. Коженевський: „Верховинці“	1'20 "
Опріч вище згаданих видань „Театр. Бібліотеки“ можна набути в нашій редакції наступні твори:	
1) І. Наумович: „Знімчений Юрко“, комедія	0'60 "
2) І. Трембицький: „Іцко сват“, комедія	0'80 "
3) Н. Болкот: „Маркеранти“ шутка 1 дія	0'60 "
4) Тогож автора: „Пропав бефердерунок“	0'60 "
5) А. Чехов: „Ювілей“, комедія	1.60 "
6) А. Франс: „Чоловік що одружився з німою“, комедія на 2 дії	1'60 "
7) Л. Андреев: „Прегарні Сабинянки“ комедія сатира	1.60 "
8) Даніель Ріш: „Відвідини“, комедія, 1 дія	1'60 "
9) М. Мартиневич: „Міщане“	1'20 "
В. Чубатий: „Воскресення“, 4 дії	2— "
* * * „Гріхи молодости“, 3 дії	2— "
10) А. Коцебуе: „Заколот“, комедія 5 дій	1'60 "
11) Чебишева-Садовський: „Самотній у лісі“ 1 дія	0'40 "
12) Галина Орлівна: „Князівна жаба“, діточа песка	0'40 "
13) Тоїж авторки: „Христова ялинка“, 3 дії	0'40 "
14) М. Васильків: „Жених з міста“, жарт на 1 дію	0'80 "
15) Недолев: „Манекин“, комедія	0'60 "